

Vulnera vestra – dine sår? **Hvis sår vil Seneca forbinde i *Consolatio ad Helviam* 1,1?**

Af Mikkel Kølckær

I forbindelse med en anmeldelse af den nye danske oversættelse af Senecas *Consolatio ad Helviam* blev jeg opmærksom på formuleringen *vulnera vestra* i værkets indledning.¹ Seneca indleder sit trøsteskrift til moren således:

Saepe iam, mater optima, impetum cepi consolandi te, saepe continui. Vt auferem, multa me inellebant: primum uidebar depositurus omnia incommoda, cum lacrimas tuas, etiam si suppressere non potuissem, interim certe abstersissem; deinde plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, si prior ipse consurrexissem; praeterea timebam ne a me uicta fortuna aliquem meorum uinceret. Itaque utcumque conabar manu super plagam meam imposita ad obliganda uulnera uestra reptare.

Ofte, allerbedste moder, har jeg taget tilløb til at skrive et trøstende brev til dig, og ofte har jeg holdt mig tilbage. Der var mange gode grunde til, at jeg skulle vove mig ud i det. Min første indskydelse var den, at kunne jeg lykkes med om ikke at få standset dine tårer helt så dog imidlertid at få tørret dem bort, ville jeg kunne lægge al min egen modgang til side. På den anden side var jeg ikke i tvivl om, at jeg ville have større autoritet til at opmuntre dig, hvis jeg først selv igen var kommet på benene. Men så blev jeg bange for, at hvis jeg ventede, til jeg selv havde vundet kampen imod Tilfældets angreb, ville det nå at knække en af mine kære. Jeg forsøgte altså, så godt jeg kunne, at presse hånden mod mit eget sår og krybe hen for at forbinde jeres skader.

* Tak til Bjørn Westerbeek Dahl, Nivå, og fagfællebedømmeren for kritiske bemærkninger til manuskriptet.

1. Høeg & Høeg (2023) 19. Den følgende oversættelse stammer fra samme udgivelse. Anmeldelsen findes i Kølckær (2024) 69-72.

Spørgsmålet er så, hvis sår Seneca her i slutningen af citatet vil forbinde? Den nye danske oversættelse tager fx ikke stilling til spørgsmålet: I kommentarafsnittet hedder det, at Seneca med en krigsmetaforik vil forbinde “sin sårede kammerat/mor”.² Med skråstregen må man forstå, at det enten er en kammerat eller moren, som Seneca taler til: ikke begge to. Det virker dog oplagt, at Seneca efter sin direkte henvendelse i begyndelsen af afsnittet igen vil tiltale moren. Dog kan Seneca ikke være Des med moren, da der er enighed i litteraturen om, at *pluralis majestatis* eller *dignitatis* først opstod i 3. årh.³ Derimod har flertalsformen den fordel, at Seneca opnår et flot lydeligt spil mellem *vulnera* og *vestra* samt en clausula bestående af en creticus og en spondæ.

Internationalt er der overraskende få kommentarer til værket, og ingen synes at have overvejet netop dette spørgsmål nøjere. Man kan overveje, om grunden hertil skyldes, at moderne engelsk ikke længere skelner mellem *thy* ‘din(e)’ og *your* ‘jeres’. En undtagelse er Costa, som skriver: “*vestra* shows that S[eneca] refers to his other relations as well as Helvia”.⁴ Her kan Costa mene, at de kære *meorum*, som Seneca omtaler i den forudgående sætning, skulle vise, at Seneca fra sit eksil ikke blot vil forbinde morens sår, men alle sine kæres sår i Rom. Denne læsning kan ikke afvises, men flere forhold taler imod den. Først og fremmest svækker dette billede af Seneca, der kryber hen for at forbinde morens sår. Ifølge skriftets bogstav er Seneca alene optaget af at trøste moren. De andre personer, som Seneca ifølge Costa skulle henvende sig til som sine kære, retter Seneca ikke nogen direkte trøst til i det øvrige værk. Fx beder Seneca i kap. 18 og 19 moren om at finde trøst hos sine to øvrige sønner og sin egen søster. Om Senecas moster og de to brødre sørgede over hans eksil, fremgår ikke. Den eneste, der med sikkerhed ifølge dette trøsteskrift også sørgede over Senecas eksil, er hans niece i kap. 18,7. Men vi finder ingen direkte appel til niecen i skriftet, blot en opfordring til at moren skal trøste niecen på Senecas vegne. For at blive i Senecas oprindelige metaforik beder Seneca altså moren om at krybe hen til niecen for at forbinde hendes sår.

2. Høeg & Høeg (2023) 79.

3. Châtelain (1880); Schmid (1923).

4. Costa (1994) 207. En lignende opfattelse findes i Duff (1915) 2.

Hvis man ser på Loeb-oversættelsen, får man ikke mere hjælp til forståelse af *vulnera vestra*, hvor “your wounds” ikke afslører, hvordan en modersmålstalende vil opfatte udsagnet.⁵ I speciallitteraturen om skriftet synes fx McAuley, der oversætter på samme måde som Loeb, at tolke udsagnet som, at det gælder en enkelt person.⁶ Uden for den angelsaksiske verden har Budé-oversættelsen og en italiensk oversættelse flertal.⁷ Til gengæld er det oversat til ental i en ældre fransk og en nyere tysk oversættelse.⁸ Endelig kan det nævnes som et kuriosum, at den første og eneste anden oversættelse af trøsteskiftet til dansk også har ental: “dine Saar”.⁹

I grammatikerne er det først og fremmest vanskeligt at finde oplysninger om denne problemstilling. I mange danske og udenlandske grammatikker leder man forgæves. Hvis man går tilbage til Madvig, oplyses man om, at *nos* og *noster* ofte bliver brugt om en enkelt person.¹⁰ Noget lignende kan man læse i et digert værk som *The Oxford Latin Syntax* og *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*, men brugen af *vos* og *vester* til at betegne en enkelt person omtales ikke.¹¹ I en enkelt grammatik fremgår det direkte, at *vos* aldrig kan bruges i stedet for *tu*.¹² Men hvis pronominerne i 1. person flertal kan bruges om en enkeltperson, er det ikke urimeligt at forestille sig, at den samme udvikling også er sket for 2. person flertal.

I Blatts grammatik oplyses man nærmere.¹³ Han beskriver, at *nos* og *vos* dels kan bruges om en enkelt person af forskellige retoriske årsager, dels at de kan bruges uden flertalsbetýning i republikkens sidste århundrede. Men meget sigende er alle de eksempler, Blatt henviser til, kun med former af *nos* og *noster*. Det er heller ikke klart, hvorfor dette alene skulle gælde i republikkens sidste århundrede og ikke under de romerske kejsere. I Hofmann og Szantýrs grammatik betegnes denne brug af de personlige pronominer i flertal om en enkeltperson som en såkaldt *sociativ pluralis*

5. Barsore (1932) 417.

6. McAuley (2015) 175.

7. Sacerdoti (1971) 365; Waltz (1923) 59.

8. Fink (2014) 663; Nisard (1838) 65.

9. Thott (1658) 294.

10. Madvig (1844) 444.

11. Kühner & Stegemann (1966) 86–89; Pinkster (2015) 1119–20.

12. Greenough *et al.* (1903) 63.

13. Blatt (1946) 105–06.

med tilhørende underinddelinger.¹⁴ Ingen af disse synes at passe til Seneca-passagen, og værkets konklusion er da også, at det mere eller mindre ofte forbliver et subjektivt gæt, når man vil bestemme den konkrete brug af flertal frem for ental i disse tilfælde. Dette skyldes bl.a., at flertalsformerne i mange tilfælde synes at være mekanisk-stilistiske ifølge Hofmann og Szantyr.

Hele dette spørgsmål om brugen af *vos* og *vester* fyldte for godt 100 år siden i den akademiske debat blandt klassiske filologer for siden at glide ud af forskningsdiskussionen. Mest markant skrev Housman og Postgate sig op imod hinanden.¹⁵ Særligt forståelsen af følgende meget berømte Catul-passage 39,17-21 om, hvordan Egnatius bleger sine tænder, var et centralt omdrejningspunkt for debatten:¹⁶

nunc Celtiber <es>: Celtiberia in terra,
quod quisque minxit, hoc sibi solet mane
dentem atque russam defricare gingiuam,
ut quo iste uester expolitior dens est,
hoc te amplius bibisse praedicet loti.

Nu er du en celtiber, I Celtiberien
er skikken den at hver mand hver morgen børster
i sit eget pis sine tænder og sit tandkød,
og derfor: jo mere dine tænder skinner
des mere urin er det klart at du har drukket.¹⁷

14. Hofmann & Szantyr (1965) 19–21. Lignende oplysninger findes i Hofmann (1951) 135.

15. Housman (1909); Postgate (1914)

16. Hertil kommer også Catul 99.6.

17. Gelsted (1997) 55. Oversættelsen af *vester* er ikke bemærket i kommentarafsnittet i samme værk 136–37.

Postgate forstår formuleringen *vester dens* således: “Your tooth (like those of your countrymen). The turn is not in accord with strict logic; but when did abuse trouble about that ?”.¹⁸ Den samme forklaring finder man hos Fordyce, der pga. fænomenets sjældenhed mener, at Catul her bruger *vester* “loosely”, fordi *vester* logisk strider imod det efterfølgende *te*, og formuleringen dermed er “awkward”.¹⁹ I sin kommentar kalder Quinn det for “[t]he illogicality of colloquial statement”.²⁰ Heroverfor står Housman, der mener, at *vester* i dette tilfælde nødvendigvis må betyde *tuus*. Han kalder andre tolkninger for “nonsense”, da en enkelt mands behandling af sine egne tænder aldrig kan påvirke farven på hans landsmænds tænder.²¹ Med henvisning til samme Catul-passage mener Gudeman, at “[s]cholars obstinately refuse to recognise the use of *vester* = *tuus*”.²² Som eksemplerne herover viser, er det ofte i kommentarerne, man er henvist til for at finde omtale af dette problem, hvorfor man savner en samlet nyere fremstilling.²³

Som med Catul-eksemplet ovenfor, stammer de fleste eksempler på brugen af *vos* og *vester* i betydningen *tu* og *tuus* fra latinsk poesi, hvorfor det også er blevet forklaret af bl.a. metriske grunde.²⁴ Det er i forhold til Seneca derfor her mere relevant at gennemgå følgende prosaeksempel fra Ciceros forfatterskab, *De oratore* 1.160:

18. Postgate (1914) 97.

19. Fordyce (1961) 189.

20. Quinn (1996) 211.

21. Housman (1909) 245, fuldt af Thomson (1997) 307. Modsat argumenter Krostenko (2001) 256 for, at *vester* her står i modsætning til et implicit *noster*. Passagen er oversat til ental hos Voetmann (2023) 59 og Weinreich (1969) 143 og til det tvetydige “your” uden kommentar hos Burton og Smithers (1894) 73–74, Heyse (1925) 21, Lee (1990) 41, O’Byrhim (2018) 354, Uzzi & Thomson (2015) 68 og Whigham (1969) 97. En utvetydig oversættelse til flertal kan fx findes hos Tyrrell (1973) 88, hvor det hedder “their theeth” samt hos Bardou (1970) 82 “votre dentition”.

22. Gudeman (1894) 131.

23. Ud over Gudeman (1894) 131 synes Booth (1991) 174, Tissol (2014) 84 og Green (2004) 131 at anerkende, at *vester* i sjældne tilfælde kan betyde *tuus*.

24. Katz (2000) 343, Kroll (1968) 74.

Haec cum Crassus dixisset, silentium est consecutum; sed quanquam satis eis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celerius esse multo quam ipsi vellent ab eo peroratum. Tum Scaevola: 'Quid est, Cotta?' inquit, 'quid tacetis? Nihilne vobis in mentem venit, quod praeterea a Crasso requiratis?'

Efter Crassus' indlæg fulgte et øjeblikks tavshed. Selvom de tilstedeværende nemlig nok fandt, at han havde sagt det nødvendige om det emne, han havde fået opgivet, var det dog det almindelige indtryk, at han havde gjort sig meget hurtigere færdig, end de havde håbet på. Det blev SCAEVOLA, der brød tavsheden og sagde: "Hvorfor siger I ikke noget, Cotta? Kan I slet ikke komme i tanke om mere, I vil spørge Crassus om?"²⁵

I Hastrups oversættelse er formerne i 2. person flertal oversat som sådan til dansk, hvilket sammen med *Cotta* i vokativ gør det særdeles vanskeligt at forstå passagen for den danske læser, på samme måde som oversættelsen af Senecas *vulnera vestra*. I Ciceros dialog er resultatet af spørgsmålene, at kun Cotta svarer i de følgende afsnit. På trods af dette oversættes spørgsmålet i Loeb-udgaven til "Well, Cotta, why are you two silent?" uden nogen forklaring.²⁶ Leeman og Pinkster mener, at det er bemærkelsesværdigt, men godt latin at lade en enkelt person, tiltalt i vokativ, optræde som repræsentant for flere.²⁷ Som bevis herfor henviser Leeman og Pinkster til en række passager, hvor nogle af dem har ført Housman til den modsatte konklusion.²⁸ Under alle omstændigheder kan Leeman og Pinksters forklaring ikke gælde for Senecas *vulnera vestra*, da moren ikke optræder som repræsentant for andre.

25. Hastrup (2003) 197-98.

26. Sutton (1948) 109, ligeledes Nüßlein (2011) 72; 508-9.

27. Leeman & Pinkster (1981) 268. En lignende argumentation findes hos Forbiger (1852) 35, Gærtner (2005) 175 og Wilkins (1990) 155-56.

28. Housman (1909).

Som vist savner emnet en systematisk behandling, hvor man bl.a. kritisk gennemgår alle de foreslåede eksempler i litteraturen samt forsøger at afdække, om der findes flere eksempler. Imidlertid føjer Senecas *vulnera vestra* sig nu til denne liste over eksempler på, at *vester* synes at betyde *tuus*. Yderligere må oversættere nøje overveje, hvordan de sikrer sig, at oversættelsen er forståelig: Enten oversættes *vos* og *vester* til ental, eller også må det ekspliciteres i oversættelsen, hvem den latinske forfatter også menes at have i tankerne.

Bibliografi

- Bardon, H. 1970. *Catulli Carmina*. Bruxelles.
- Barsore, J.W. 1932. *Seneca Moral Essays*. London.
- Blatt, F. 1946. *Latinsk Syntaks i Hovedtræk*. København.
- Booth, J. 1991. *Ovid: The second book of Amores*. Warminster.
- Burton, R.F. & Smithers, L.C. 1894. *The Carmina of Caius Valerius Catullus*. London.
- Châtelain, E. 1880. "Du Pluriel de Respect en Latin," *Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes* 4: 129–39.
- Costa, C.D.N. 1994. *Seneca. Four Dialogues*. Liverpool.
- Duff, J.D. 1915. *Dialogorum libri X, XI, XII. Three dialogues*. Cambridge.
- Fink, G. 2014. *Schriften zur Ethik: Die kleinen Dialoge. Lateinisch-Deutsch*. Berlin.
- Forbiger, A.P. 1852. *Virgilii Maronis Opera*. 2. bd. Leipzig.
- Fordyce, C.J. 1961. *Catullus A Commentary*. Oxford.
- Gaertner, J.F. 2005. *Ovid. Epistulae ex Ponto Book 1*. Oxford.
- Gelsted, O. 1997. *Catul Digte*. København.
- Green, S.J. 2004. *Ovid, Fasti 1: A Commentary*. Leiden; Bosten.
- Greenough, J.B., Allen, J.H. & Kittredge, G.L. 1903. *Allen and Greenough's New Latin Grammar*. Connecticut.
- Gudeman, A. 1894. *Dialogus de oratoribus*. Boston.

- Hastrup, T. 2003. *Retoriske skrifter: De oratore*. 2. bd. Odense.
- Heyse, T. 1925. *Sämtliche Gedichte*. Berlin.
- Hofmann, J.B. 1951. *Lateinische Umgangssprache*. Heidelberg.
- Hofmann, J.B. & Szantyr, A. 1965. *Lateinische Syntax und Stilistik*. 2. bd. München.
- Housman, A.F. 1909. "Vester = tuus," *The Classical Quarterly* 3.4: 244–48.
- Katz, J.T. 2000. "Egnatius' Dental Fricatives (Catullus 39.20)," *Classical Philology* 95.3: 338–48.
- Høeg, S. & Høeg, M.L. 2023. *Trøsteskrift til min mor Helvia*. København.
- Kroll, W. 1968. *C. Valerius Catullus*. Stuttgart.
- Krostenko, B. A. 2001. "Arbitria Vrbanitatis: Language, Style, and Characterization in Catullus cc. 39 and 37," *Classical Antiquity* 20.2: 239–72.
- Kølkær, M. 2024. 'Græd ikke mor, mand dig op!' Anmeldelse af Susanne Høeg & Mette Lonard Høeg. 2023. "Seneca Trøsteskrift til min mor Helvia" i *Logos* 1. hft.: 69-72.
- Kühner, R. & Stegemann, C. 1966. *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*. bd. 2.1. Darmstadt.
- Lee 1990. *The Poems of Catullus*. Oxford.
- Leeman, A.D. & Pinkster, H. 1981. *M. Tullius Cicero De oratore Libri III*. Heidelberg.
- Madvig, J.N. 1844. *Latinsk Sproglære til Skolebrug*. København.
- McAuley, M. 2015. *Reproducing Rome: Motherhood in Virgil, Ovid, Seneca, and Statius*. Oxford.
- Nisard, J.M.N.D. 1838. *Œuvres complètes de Sénèque le Philosophe*. Paris.
- Nüßlein, T. 2011. *Über den Redner/De oratore*. Berlin.
- O'Bryhim, S. 2018. "Egnatius as *Dux Gregis* (Catullus 37 and 39)," *Classical Philology* 113.3: 352–61.
- Pinkster, H. 2015. *The Oxford Latin Syntax: Volume 1: The Simple Clause*. Oxford.

- Postgate, J.P. 1914. "Voster and tuus," *Hermathena* 18, nr. 40: 91–98.
- Quinn, K. 1996. *Catullus: The Poems*. Bristol.
- Sacerdoti, N. 1971. *Seneca Dialogi*. 2. bd. Milano.
- Schmid, W. 1923. "Pluralis maiestatis," *Philologische Wochenschrift* 43: 478–80.
- Sutton, E.W. 1948. *Cicero. De Oratore Books I-II*. London.
- Thomson, D.F.S. 1997. *Catullus*. Toronto.
- Thott, B. 1658. *Lucii Annæi Senecæ den Vitberømte oc nafnkundige Philosophi eller Vissdoms-elskeris Skrifter, som om Sæderne oc et skickeligt Lefnit handler, oc med Bestandighed i Medgang oc Modgang det at fremdrage underviser*. Sorø.
- Tissol, G. 2014. *Ovid: Epistulae ex Ponto Book I*. Cambridge.
- Tyrrell, W.B. 1973. "Catullus 39," *The Classical Outlook* 50.8: 88.
- Uzzi, J.D. & Thomson, J. 2015. *The Poems of Catullus: An Annotated Translation*. Cambridge.
- Voetmann, H. 2023. *Catul*. København.
- Waltz, R. 1923. *Sénèque Dialogues*. 3. bd. Paris.
- Weinreich, O. 1969. *Catull: Sämtliche Gedichte*. Zürich.
- Whigham, P. 1969. *The Poems of Catullus: A Bilingual Edition*. Berkeley & Los Angeles.
- Wilkins, A.S. 1990. *De oratore libri tres*. Hildesheim. Zürich & New York.